

بررسی اثر بخشی رسانه های آموزشی بر یاددهی - یادگیری دانش آموزان

سعید علی مردانی^۱، مهدی صالحی نیا^۲، جابر سوسرایی^۳، فاطمه زنگانه^۴

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علی آبادکتول، استان گلستان (نویسنده مسئول)

^۲ دکتری مدیریت آموزش عالی، مدرس دانشگاه آزاد و فرهنگیان علی آبادکتول، استان گلستان

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علی آبادکتول، استان گلستان

^۴ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علی آبادکتول، استان گلستان

چکیده

هدف از آموزش، هدایت یادگیری دانش آموزان است و نقش معلم، فراهم کردن زمینه و امکاناتی است تا یادگیرندگان، خود، مفاهیم را شکل دهند. رسانه ها و ابزارهای آموزشی امکاناتی هستند که اگر در فرایند یاددهی - یادگیری به نحو شایسته مورد استفاده قرار گیرند، در مفهوم سازی و ساخت دانش، به دانش آموزان کمک فراوانی می کنند. در این مقاله سعی بر آن است تا پس از بیان ماهیت و نقش رسانه ها و وسایل آموزشی، چگونگی انتخاب و کاربرد مطلوب آن ها در فرایند یاددهی - یادگیری مورد بحث قرار گیرد. اصطلاح رسانه ی آموزشی غالباً به اشتباه مترادف با وسیله ی آموزشی به کار می رود، اما این دو واژه را از حیث انتقال پیام بهتر می توان متمایز کرد. رسانه در لغت به معنای رابط دو چیز و وسیله ی نقل و انتقال معنی شده است. برای مثال، تلویزیون به عنوان رسانه ای خبری، وسیله ی نقل و انتقال پیام است. در آموزش نیز برای انتقال پیام به وسیله ی نقل و انتقالی احتیاج است که پیام آموزش را به یادگیرنده منتقل کند. معلم در برخی از کلاس ها، غالب ترین رسانه آموزشی است. در مجموع رسانه های ارتباطی، خواه برای آموزش و تعلیم، برنامه ریزی شده باشند و خواه نشده باشند، آموزش دهنده اند. زیرا مردم همواره از آن ها تأثیر می پذیرند و می آموزند رسانه ها فراهم آورنده دانش و شکل دهنده ارزش هیند. اگر مستقیماً به کار گرفته شوند، می توانند نگرشها یا مهارتهای خاصی را توسعه دهند

واژه های کلیدی: رسانه، یادگیری، دانش آموزان

مقدمه

با پیشرفت روز افزون علم و پیدایش رسانه های نوین و جذاب و تغییر عوامل ارتباطات سنتی در همهی ابعاد زندگی بشر می توان گفت که انقلاب رسانه ای رخ داده است و رسانه ها در حال از بین بردن فاصله های زمانی و مکانی هستند. آموزش و پرورش به عنوان متولی تعلیم و تربیت از این تحولات مصون نمانده است. به دلیل این که کودکان از اوقات فراغت بیشتری برخوردار هستند، در نتیجه علاقمندان همیشگی رسانه ها هستند. پس ما باید برنامه هایی در پیش بگیریم که رسانه ها صرفاً هدف سرگرمی را برای کودکان به دنبال نداشته باشد و از این طریق آموزشهای مؤثری صورت گیرد. چرا که رسانه و وسایل کمک آموزشی در تسریع امر یادگیری نقش مطلوبی را ایفا می کنند و استفاده از آنها جهت مثبتی به یادگیری فراگیران خواهد داد.

کولز و همکاران در مطالعات خود گزارش می نمایند که به کارگیری رسانه ها در آموزش مخاطبان بسیار مفید است. هایدن و فایف استفاده از رسانه را در آموزش دانشجویان ارزشمند و موثر می دانند. (فردانش، ۵۰۹۷)

رسانه آموزشی به عوامل، وسایل یا ابزاری گفته می شود که کل محتوای آموزش را به فراگیران منتقل می کند؛ در حالی که وسایل کمک آموزشی، اشیا، وسایل و ابزاری هستند که تنها در بخشی از آموزش از آنها استفاده می شود. بنابراین رسانه به خودی خود قادر به انتقال و رسانندگی پیام آموزشی است و وسایل کمک آموزشی همان طور که از عنوان آن بر میآید، به فرآیند آموزش و تدریس کمک می کنند. هر اندازه کاربرد وسایل کمک آموزشی غنی تر باشد، امر یاددهی و یادگیری با سهولت بیشتر و در زمان کوتاهتری صورت می گیرد. (کالهدوزی، ۵۰۹۱)

سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با مهم خواندن نقش تربیتی رسانه ها، از تعامل اثربخش با مراکز فرهنگی و اجتماعی و استفاده از ظرفیت رسانه ها نام می برد. در این سند، جایگاه و نقش نهاد رسانه، فناوری های ارتباطی و بهره گیری هوشمندانه از آن و مواجهه ی فعال و آگاهانه برای پیشگیری و کنترل آثار و پیامدهای نامطلوب آن مورد توجه قرار گرفته است. (سند تحول بنیادین، ۵۰۸۳)

تعریف رسانه :

در تعریف رسانه باید گفت که رسانه یک واسطه عینی و عملی در فرایند برقراری ارتباط است. رسانه آموزشی به وسایل و ابزارهایی گفته می شود که انتقال پیام آموزشی را از فرستنده به گیرنده انجام می دهند.

دسته بندی رسانه های آموزشی

رسانه های آموزشی به سه دسته رسانه های سبک(نرم افزارها)، رسانه های سنگین (سخت افزارها) ، چندرسانه ای ها (چندابزاریها) تقسیم می شوند. در زیر به توضیح مختصری از هر یک از انواع رسانه ها می پردازیم

۱. نرم افزارها(رسانه های سبک)

نرم افزارها یا رسانه های سبک به آن دسته از ابزار آموزشی گفته می شود که تهیه، ساخت و فراهم سازی آنها از عهده ی معلم(مدرسه) بر می آید. زیر مجموعه این ابزارها دیداری ها، شنیداری ها و سه بعدی ها می باشد.

۲. سخت افزارها یا رسانه های سنگین به آن دسته از ابزارها (دستگاه هایی) گفته می شوند که تهیه و ساخت آنها از عهده معلم بر نمی آید. رسانه های سنگین همانند پروژکتور، ضبط صوت و...

۳. مجموعه چند رسانه ای(ابزاری ها)

اصل مسلم در آموزش این است که رسانه های آموزشی همیشه به همدیگر کمک می کنند یا مکمل یکدیگر می شوند. معلمان حرفه ای تا آنجا که بتوانند از چند ابزار بطور همزمان استفاده می کنند. بهترین مجموعه های چند ابزاری آنهایی هستند که همه ی ابزارهای آموزشی در آنها بکار گرفته می شود.

استفاده از رسانه در آموزش ابتدایی

در یک فرایند یادگیری، هدف از یادگیری و آموزش، هدایت و مدیریت یادگیری فراگیران است. یادگیری را بوجود آمدن تغییر و تحول در رفتار، تفسیر کرده اند. یعنی هرگاه تغییری در رفتار فرد بوجود آید، می گویند یادگیری حاصل شده است. رسانه در شرایط کنونی جزء تفکیک ناپذیر فرایند آموزش و یادگیری محسوب می شود و موجب تغییر رفتار فراگیران می شود. معلمان ابتدایی برای تغییر در رفتار فراگیران می توانند از رسانه های آموزشی مختلفی استفاده کنند؛ « لوح های فشرده کتاب گویا » در درس فارسی، استفاده از « انیمیشن » پیامبران در جهت پرورش رفتار دینی در درس هدیه آسمان، « نوار آموزش قرآن در درس قرآن »، « فیلم ها و عکس » در درس مطالعات اجتماعی و تاریخ، « ماکت ها » و « مدل » در درس علوم و استفاده از « نقشه » و « چارت » و « پوستر » در درس جغرافیا، دستورزی و ساخت « مدل » در درس ریاضی از محدود رسانه هایی هستند که معلمان ابتدایی می توانند در تدریس از آنها استفاده کنند.

فرایند یاددهی - یادگیری دانش آموزان

فرایند به وقایع و روابط پویا، جاری مستمر و پیوسته در حال تغییر اطلاق می شود. یکی از مشخصات بارز فرایند، حرکت و پویایی آن است که بر اثر تعامل دائم اجزا و متغیرهای موجود در آن صورت می گیرد، و آغاز و پایان مشخصی ندارد. رسانه سبب تغییر روش معلم از سخنرانی کردن به مربیگری می شود در این سخن معلم فرزانه ای بر روی صحنه نیست بلکه راهنمایی در کنار دانش آموزان است. در نظام آموزشی قبل از دوران چاپ، روش ها و فنون تدریس تنها از روش سخنرانی اجرا می شد و معلم نقش یک سخنران را به عهده داشت و محتوای آموزشی را بصورت شفاهی به فراگیران ارائه می داد مکان بهره گیری از رسانه ها در فرایند ارزشیابی آموزشی ارزشیابی در مدرسه باید به عنوان یکی از راه های یاددهی باشد. در ارزشیابی به طریقه کاغذ بازی، معلمان تنها در صدد یافتن اشکالات آموزشی هستند و ارزشیابی هیچ تأثیری در میزان یادگیری دانش آموزان ندارد. حتی دانش آموزان پس از پایان امتحانات حتی به فکر یافتن پاسخ سوالات نیستند.

یادگیری نیز یک فرایند است، چون بر اثر تعامل دائم فرد با محیط، همیشه و در همه جا به طور پیوسته و مستمر صورت می گیرد. از طریق یادگیری فرد با محیط آشنا می شود، در مقابل محیط مقاومت می کند، محیط را تغییر می دهد و برای تأمین نیازهای خود از آن استفاده می کند. گاهی نیز تحت تأثیر آن قرار می گیرد و زمانی هم خود را با آن منطبق و سازگار می سازد. مفهوم تدریس یا یاددهی به آن قسمت از فعالیت های آموزشی که با حضور معلم در کلاس درس اتفاق می افتد اطلاق می شود. تدریس بخشی از آموزش است و همچون آموزش یک سلسله فعالیت های منظم، هدفمند و از پیش طراحی شده را در بر می گیرد و هدفش ایجاد شرایط مطلوب یادگیری از سوی معلم است. (شعبانی، ۱۳۹۳: ۹ و ۵۹)

معلم علاوه بر تدریس در تنظیم تکالیف از رسانه استفاده کند. دانش آموزان می توانند تکالیف را در خانه انجام دهند و با استفاده از آموزش آنالین تکالیف را برای معلم خود ارسال کنند و بازخورد آموزشی را از معلم خود دریافت کنند و به تصحیح بپردازند. به این ترتیب معلم می تواند زمان بیشتری را در کلاس برای آموزش صرف کند و بیشتر با دانش آموزان در ارتباط باشد و همچنین در ارتباط عاطفی بین معلم و دانش آموز نیز تأثیرگذار است. رسانه باعث دخالت دادن بیشتر دانش آموزان در امر یادگیری خود خواهد شد در گذشته تدریس بصورت معلم محور بوده است و دانش آموز به عنوان عضو منفعل تلقی می شد که وظیفه اش ساکت بودن در کلاس درس و تنها کسب معلومات و حفظ آن ها بود، اما امروزه دانش آموز در یادگیری نقش اصلی را ایفا می کند و معلم به عنوان یک طراح آموزشی دانش آموز را به سمت کسب علم هدایت می کند.

استفاده از رسانه ها، شاگردان را قادر می سازد تا جهان را بصورت غیر مستقیم نظاره و تجربه کنند همیشه امکان دستیابی به تمام مکان ها و زمان ها وجود ندارد. توضیح در مورد زمان هخامنشیان با نشان دادن فیلم آسان تر صورت می پذیرد تا صحبت در مورد آنها و یا نشان دادن عکس بهترین گزینه برای شناخت شهرهایی است که دانش آموز تا به حال به آن سفر نکرده است و باید با آن در درس مطالعات آشنا شود. استفاده از رسانه ها سبب می شود تا معلم مکان های مختلف را به کلاس درس بیاورد یا همراه دانش آموز به زمان های مختلف سفر کند.

یادگیری یکی از مهمترین زمینه ها در روانشناسی امروز و در عین حال یکی از مشکل ترین مفاهیم برای تعریف کردن است. در حالی که تعاریف متعددی از یادگیری صورت پذیرفته است اما معروف ترین آنها تعریفی است که به وسیله گرگوری آ. کیمبل پیشنهاد شده است. کیمبل یادگیری را به صورت تغییر نسبتاً پایدار در توان رفتاری (بالقوه) که در نتیجه تمرین تقویت شده رخ می دهد تعریف کرده است. در نهایت می توان فرایند یاددهی - یادگیری را روابط پویا و پیوسته ای تلقی کرد که در یک محیط مشخص به طور معمول به نام کلاس با حضور معلم در بعضی مواقع به عنوان یاد دهنده و دانش آموز به عنوان یادگیرنده که دارای توان رفتاری بالقوه ی یادگیری ست جهت دسترسی به اهداف از پیش مشخص شده تعریف نمود.

(السون وهرگنهان، ۱۳۹۴: ۳۷)

مزایای استفاده از رسانه

- ۱- افزایش جذابیت در تدریس صرفه جویی در وقت
- ۲- استفاده از چند حس در امر یادگیری توسط دانش آموز
- ۳- وسایل کمک آموزشی می تواند یادگیری را انفرادی کند.
- ۴- وسایل کمک آموزشی آموزش را با قدرت بیشتری عملی می سازد.
- ۵- وسایل کمک آموزشی بازده آموزشی را از لحاظ کمی و کیفی افزایش می دهد.
- ۶- وسایل کمک آموزشی دسترسی به فرهنگ و آموزش را به طور یکسان برای همه میسر می سازد.

۷- تجارب واقعی و حقیقی را در اختیار شاگردان قرار می دهد و در نتیجه موجب فعالیتایشان می شود.

۸- در توسعه و رشد معنی در ذهن شاگرد مؤثر هستند .

نتیجه گیری:

برای انتخاب رسانه آموزشی مناسب، معلم باید انواع آن را بشناسد ، نحوه کاربرد آنها را بداند و از میزان تأثیر آنها در کیفیت یادگیری آگاه باشد. معلم باید بداند که هیچ رسانه آموزشی بر رسانه دیگر رجحان و برتری ندارد، بلکه بیشترین اهمیت در امر آموزش، چگونگی انتخاب و استفاده از آن در فرایند تدریس - یادگیری، با توجه به امکانات و شرایط و موقعیت آموزشی است. همچنین میزان یادگیری دانش آموزان با توجه به مبحث انگیزش به اموری که عینی هستند، توجه زیادتری دارند، زیرا روابط بین آنها معنادار و قابل فهم است که از این اصل مهم می توان در به کارگیری رسانه در آموزش عینی و عملی استفاده کرد.

مضافاً برای انتخاب رسانه آموزشی ارزانترین، ساده ترین، مؤثرترین و مورد علاقه ترین هر رسانه ، بهترین آن است. در پایان می توان گفت که بین استفاده از رسانه های آموزشی و یادگیری دانش آموزان رابطه ی معناداری وجود دارد.

بنابراین با توجه به پیشرفت تکنولوژی و وسایل کمک آموزشی و نقش غیر قابل انکار آن ها باید رسانه را در همه ی حیطه های آموزشی دانش آموزان را در نظر گرفت و با توجه به علایق و استعداد های آنها از رسانه ها استفاده کنیم تا تدریس برای آنها از جذابیت بالایی برخوردار باشد. لذا در این حیطه باید معلم و مربی از علم به روز برخوردار باشد. به عبارتی به روزترین اطلاعات را باید داشته باشد و همچنین پویایی و فعالی را در این زمینه دائم مدنظر قرار دهد. تکنولوژی نمی تواند نقش معلم را تغییر دهد مگر اینکه معلمان نیز نقش تکنولوژی را تغییر دهند. معلمان عملگرا هستند آنها در جستجوی ابزاری برای رسیدن به اهدافشان هستند و اغلب راه حل ها را در جایی دور از انتظار می یابند. معلم نوعی که ما درباره او صحبت می کنیم بسیار کاردان، باهوش و خالق است.

باید به معلمان زمان ، حمایت و فضای خالق داده شود تا بتوانند از تکنولوژی به شیوه های نوین استفاده نموده و نقش خودشان را در کلاس تغییر دهند. پس ما با اطلاعاتی که به دست می آوریم می توانیم دانش آموزان را در جهتی رو به رشد و تعالی هدایت کنیم که از تکنولوژی روز عقب نمانند در غیر این صورت هم از قافله پیشرفت جهانی عقب می مانیم و هم اگر از این تکنولوژی ها در تعلیم و تربیت استفاده نشود، خود دانش آموزان از فضایی غیر از محیط آموزشی استفاده خواهند برد که شاید با مسائل مرتبط با مضرات آن آشنایی نداشته باشند و صدمات غیر قابل جبرانی به خود وارد کنند.

منابع و ماخذ:

- ۱- احدیان، محمد(۱۳۸۰). مقدمات تکنولوژی آموزشی، انتشارات بشری، تهران .
- ۲- حجازی، شیرین(۱۳۸۵). طراحی آموزش در تدریس، انتشارات بشری، تهران .
- ۳- خاقانی زاده، مرتضی و شکرالهی، فریدون(۱۳۸۸). استفاده از رسانه ها و وسایل کمک آموزشی در تدریس. مجله راهبرد های آموزشی، شماره ۳، دوره ۲، ۱۳۰ - ۱۲۷ .
- ۴- السون، متیو اچ و هرگنهان، بی آر(۱۳۹۴). مقدمه ای بر نظریه های یادگیری، ترجمه: علی اکبر سیف، نشر دوران، تهران .
- ۵- شعبانی، حسن(۱۳۹۳). مهارتهای آموزشی و پرورشی(روش ها و فنون تدریس) جلد اول، انتشارات سمت، تهران
- ۶- فردانش، هاشم(۱۳۸۵). مبانی نظری تکنولوژی آموزشی، انتشارات سمت، تهران .

- ۷- کارگر، احسان و قاسمی، امین(۱۳۹۵). بررسی تأثیر رسانه های آموزشی در بهینه سازی فرآیند یاددهی - یادگیری، کنگره بین المللی علوم اسلامی، علوم انسانی، تهران .
- ۸- کلاهدوزی، احمد(۱۳۸۶). روش ها و فنون تدریس، مرکز برنامه ریزی و تألیف کتابهای درسی دانشگاه امام حسین (ع)، تهران
- ۹- امیر تیموری، محمدحسن، ۵۰۹۱، نظریه هوشهای چندگانه و برنامه ریزی درسی، فصلنامه تعلیم و تربیت ص ۵۱، ۱۱ .
- ۱۰- بالغی زاده، سوسن، رشد تکنولوژی آموزشی. کاربرد نظریه هوش های چندگانه گاردنر در فرآیند یاددهی یادگیری، همایش ملی مهندسی اصلاحات در آموزش و پرورش، خرداد ۱۳۸۱ .
- ۱۱- پارسا، محمد، ۵۰۸۱، روان شناسی رشد کودک و نوجوان، چاپ ۵۸، تهران، انتشارات بعثت .
- ۱۲- حجازی، شیرین، ۵۰۹۷، طراحی آموزش در تدریس، چاپ اول، تهران، انتشارات نشر و تبلیغ بشری .
- ۱۳- دارابی، علی، ۵۰۸۳، درآمدی بر جامعه شناسی ارتباطات، فرهنگ و رسانه، تهران، انتشارات جهاد دانشگاهی .
- ۱۴- دیندار، فرناوش، ۵۰۹۹، فیروز، چاپ سوم. تهران، روابط عمومی و رسانه .
- ۱۵- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، وزارت آموزش و پرورش، ۵۰۸۳، تهران .
- ۱۶- دلبیو، تونی.(۱۳۸۸). تدریس موثر با استفاده از فناوری در آموزش عالی. زمانی، بی بی عشرت. تهران: سمت .
- ۱۷- اچ. ار. مالز.(۱۳۸۵). تدریس و کارآموزی روش تدریس و مدیریت کالس. گرایلی، فریدون. بابلسر: دانشگاه مازندران .
- ۱۸- احدیان، محمد.(۱۳۷۷). مقدمات تکنولوژی آموزشی. تهران: بشری .
- ۱۹- احدیان، محمد؛ رضانی، عمران؛ محمدی، داوود.(۱۳۷۸). مقدمات تکنولوژی آموزشی. تهران: آبیژ .
- ۲۰- احمدی، سینا؛ بابایی، مریم.(۱۳۹۵). گزارش مجمع رسانه های جدید. تکنولوژی آموزشی. دوره ۳۱. شماره ۲۵۶. صص ۸- ۱۰
- ۲۱- امیر تیموری، محمدحسن.(۱۳۹۳). رسانه ها و محیط های آموزشی - یادگیری. تهران: سمت .
- ۲۲- حق شناس، مریم.(۱۳۹۴). مدیریت رسانه های آموزشی: تغییر رفتار یادگیرندگان از طریق تکنولوژی رسانه ای. مجله مدیریت .
- ۲۳- رسانه. سال سوم. شماره ۹. صص ۵۹ - ۶۲. <https://www.noormags.ir>
- ۲۴- بهرام. حمیدزاده،(۱۳۸۰) شماره مریبان. مجله آموزشی. های رسانه بر درآمدی ۳۰. صص ۱۳۴ - ۱۴۶.
- ۲۵- <https://www.noormags.ir>
- ۲۶- ذوقن، شهناز.(۱۳۸۸). کاربرد فناوری های جدید در آموزش. تهران: سمت.